

Giriş

Sosyal uyumsuzlıkların barışçıl çözümü, toplumsal barış ve refahın sağlanması için birincil koşuldur. Türkiye’de, gerek iç siyasette, gerekse uluslararası politika bağlamlarında, toplumsal barış ve uzlaşma, siyasi gündemi en fazla işgal eden meselelerdendir. Çatışma ve uzlaşma konuları, Kürt sorunundan, okullardaki şiddete; siyasi partiler arasındaki kuralsız rekabetten, devletin değişik kurumları arasındaki laikçi-dinci kutuplaşmalarına; aile içi şiddetten, uluslararası ilişkilerde Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri, Kıbrıs, Irak, Kafkasya eksenlerine uzanan geniş bir alanı kapsayan kavram ve uygulamaya karşılık gelir. Bu bağlamda, uyumsuzlıkların çözümü ve uzlaşma yöntemleri konusunda yapılacak her türlü bilimsel katkı, yukarıdaki konularla ilgili çözüm perspektiflerinin oluşturulması ve güvenilir bilgi üretilmesi açısından önemlidir. Bu bilginin Türkiye’deki okuyucuya doğrudan ulaşması daha da önemlidir. Bu son vurguyu, aşağıdaki gözlemler doğrultusunda biraz daha açmak istiyorum.

Türkiye de sosyal bilimlerin, genel olarak, “disipliner” bir anlayışla çalışılmaktadır. Disiplinler arası akademik duvarlar öylesine örülmüştür ki, değişik yaklaşım ve yöntemlerle çalışan bilim insanlarının,

birbirleri ile iletişimi oldukça kısıtlı zeminlerde gerçekleşebilmektedir. Bu durum, “melez” akademik çalışma sahalarının gelişimini ve gelenekler dışı bilgi üretimini zorlaştırır. Türkiye’de sosyal bilimlerle ilgili bir başka tespit ise, sosyal bilimlerde coğrafi iş bölümü ile ilgilidir. Sosyal bilimlerde, özellikle siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler dallarında, kuramsal ve yöntemsel akademik çalışma, genellikle Kuzey Amerika merkezinden sağlanmaktadır. Avrupa daha felsefe ve hukuk ağırlıklı, tarihsel ve normatif çalışırken, “çevrenin” katkısı, genellikle, “merkeze” detaylı vaka analizi üretme ile sınırlıdır. Türkiye’deki sosyal bilimlerde de bu iş bölümünden payına düşeni almış,¹ tarihsel ve normatif yaklaşımların yanı sıra, Türkiye odaklı vaka çalışmaları, kabul gören sosyal bilim geleneği olarak yerleşmiştir. Kuram üretimi, bu anlamda, halen ABD ağırlıklı çevrelerin ilgi sahası içindedir denilebilir. Oysa, doğru uygulama, ancak doğru kavramsallaştırma ile gerçekleşir ve kavramsal ve kuramsal alıştırmaların yerel entelektüel düzlemlerden beslenmesi, evrensel bilgi üretme zenginliği açısından bir zorunluluktur.

Bu kitapta yukarıda çizilen sınırları zorlamak ve sosyal bilimlerdeki özgün kuram ve yöntem üretmekte de coğrafi ve disiplinler iş bölümü ezberini bozmak istedik. Bir başka deyiş ile, Türkiye’de nitelikli sosyal bilim yapma çitasını zorlamayı amaçladık.

İkinci amacımız ise, uyuşmazlık analizi ve çözümü akademik çalışma sahasını meraklısı ile buluşturmaktır. Belki bu noktada, Türkiye’de adı henüz yeni duyulmaya başlamış olan bu çalışma sahası ile ilgili birkaç söz söylemek yerinde olacaktır.

Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü, bir akademik çalışma alanı olarak sosyal çatışmaların şiddet içermeyen süreçlerini inceler. Uzlaşma yöntemleri, iç siyasette, çıkar gruplarının ve siyasi partilerin uzlaşma arayışlarına, katılımcı sorun çözme ve çok taraflı müzakere ve karar alma süreçlerine karşılık gelir. Etnik gruplar arası ilişkilerde ise bu yöntemler birlikte var olabilmeye yönelik çabaların hepsidir. Örgütler ve kurumlar bağlamında, müzakere, arabuluculuk, kolaylaştırıcılık, katı-

1 Bu genellemde iktisat ve sosyal psikoloji dallarını ayrı tutmak gerekebilir.

lımcı sorun çözme süreçleridir; uluslararası ilişkilerde, barışı arama, sürdürme ve koruma çabalarına ve diplomatik girişimlerin tümüne karşılık gelir. Burada hemen irdelenmesi gereken husus, Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü çalışma alanının çatışmayı koşulsuz kaldırılması gereken olumsuz/kötü bir olgu olarak benimsememesidir. Aksine, bu çalışma alanı, çatışmanın doğru idare edildiği durumlarda sosyal değişimin, yaratıcılığın ve yeniliğin temel kaynaklarından biri olabileceği ön görüşünden hareket eder. Bu bağlamda, müzakere pazarlık, arabuluculuk kolaylaştırıcılık, sorun çözümüleme atölyeleri ve diyalog toplantıları gibi süreçlerin toplumsal değişim ve yenilik için birer araç oldukları ve araştırmaya değer sosyal süreçler olduğu görüşü benimsenmiştir.

Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü disiplini, bir akademik çalışma alanı olarak, yukarıda belirtilen anlayışların bilim dünyasındaki yansımalarından doğmuş ve bu olgunun sistematik olarak çalışılması ile ortaya çıkmıştır. 1960'larda ABD kaynaklı gelişen bu akım o yıllarda öncelikle iktisat biliminin oyun teorisi yaklaşımından beslenmiştir.² Daha sonra sosyal psikoloji bilimi, bu literatürden etkilenmiş, işçi işveren ilişkileri bağlamında, örgütsel müzakere ve pazarlık yöntemleri konuları ile ilgilenerek, ciddi kuramsal katkılar sağlamıştır.³ Soğuk Savaş döneminde Sovyet-Amerikan ilişkileri, uluslararası ilişkiler disiplinin konuyu öncelikle çalışmasına neden olmuş⁴ ve uluslararası müzakere arabuluculuk ve paralel diplomasi konuları uluslararası ilişkiler disiplinin ayrı bir çalışma alanı haline gelmiştir.⁵

2 Erken dönem disiplinler arası geçirgenliklerin bir örneği olarak bkz. Rapoport, A., *Fights, Games and Debates*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1960.

3 Bu bağlamda sosyal psikoloji dalının en temel eserlerinden Walton E. R. ve McKersie R. B. *A Behavioral Theory of Labor Negotiations*, McGraw-Hill, N.Y., 1965 ve Rubin J. Z. ve Brown B. R., *The Social Psychology of Bargaining and Negotiation* N. Y. Academic Press (1975) sayılabilir.

4 Bkz. İkle C. H., *How Nations Negotiate*, Harper & Row, New York, 1964.

5 Uluslararası müzakere, arabuluculuk ve paralel diplomasi konuları için: Mitchell, C. R., *Peace Making and the Consultant's Role*, Gower, Farnborough, Hampshire, 1981; Mitchell, C. ve Banks, M., *Handbook of Conflict Resolution: The Analytical Problem Solving Approach*, Pinter/Cassel, Londra, 1996; Fisher, R. J., *Interactive Conflict Resolution*, Syracuse University Press, NY, 1997; Hopmann, P. T., *The Negotiation Process and the Resolution of International*

Değişik epistemolojik ve ontolojik yaklaşımlardan beslenen uyumsuzluk analizi ve çözümü araştırma alanı, araştırma yöntemleri açısından da eklektik bir özellik taşır.⁶ Örneğin, sosyal bilimlerin yapısalcı akımını barış çalışmaları alanı ve kadın çalışmaları alanı ile birlikte götüren araştırmalar, örgütsel çatışmalar konusunda daha çok sosyal psikoloji bilim dalının nesnel yaklaşım ve araştırma biçimlerinden faydalanır. Birincisi normatif ve eylemci bir gündemi benimserken, ikincisi nesnel ve objektif bir ön kabulden yola çıkar. Uluslararası ilişkiler boyutunda daha çok liberal ve oluşumcu anlayışın çalışma alanı içindedir. Siyaset biliminde ise, oluşumcu ve yapısalcı epistemolojilerden faydalanır. Sosyal psikoloji biliminin ağırlıklı etkisinin olduğu bu çalışma alanı doğal olarak davranışsal akımı kapsar.

Kısaca, akademik açıdan, Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü çalışma alanının her etkileşim düzeyinde-kişiler arası, gruplar arası ve içi, ülkeler ve örgütler arası ve içi- çalışabilmesi kendi içinde bir özelliktir ve bu alanı klasik akademik disiplinlerden ayıran önemli bir unsurdur. Bunun yanı sıra, çalışma konularının değişik epistemolojik anlayışlardan ve araştırma yöntemlerinden faydalanması da bu araştırma alanını farklı kılar. Hem nicel hem de nitel araştırma yöntemlerinden hemen hepsi bu alanda kullanılır. Buradaki temel anlayış, değişik epistemolojilerin ve araştırma yöntemlerinin birbiri ile rekabet eden yaklaşımlar olarak değil, bilgi üretme ve soru sorma sürecinin tamamlayıcı öğeleri olarak kabul eder. Amaç, güvenilir bilgi üretiminde değişik yaklaşımlar ve yöntemlerden faydalanma ve bu zenginliğe bilimsel aidiyetler nedeni ile zihinsel kısıtlamalar getirmemektir.

Uyuşmazlık analizinin ana çalışma konusu *süreçlerdir*. Bu yaklaşımda, sosyal çatışma ve uzlaşma konuları, sosyal etkileşim sistemleri olarak ele alınır ve bu oluşumlar etkileşim süreçleri açısından incele-

Conflicts, University of South Carolina Press, Columbia, 1998; S. Touval ve W. I. Zartman (der.), *International Mediation: Theory and Practice*, Westview, Boulder, CO, 1985; Bercovitch, J., *Resolving International Conflicts: The Theory and Practice of Mediation*, Lynne Rienner, Boulder, CO, 1996.

6 Druckman D., *Doing Research: Methods of Inquiry for Conflict Analysis*, Sage, Thousand Oaks, 2005.

nir. Uygulama, kavram, yöntem arasındaki ilişkilerin kurulması belki de bu çalışma alanının öğrencilerini en zorlayan konulardan biridir.⁷

Kitaptaki bölümler, katkıda bulunan yazarların özgün eserlerinden oluşuyor. Konular, yukarıda bahsedilen kuram- yöntem- yaklaşım zenginliğini yakalayacak şekilde belirlendi. Kitabın bölümleri ise, uzlaşma süreçleri sorunsalına, özgün kuramsal tartışmalara ve Türkiye ve dünya örneklerine yer verecek şekilde tasarlandı.

Bu bağlamda, Nimet Beriker'in makalesi liberal uluslararası ilişkiler kuramları ile uyumsuzluk çözümü çalışma sahasının, barış çalışmaları alanının ve de diploması çalışmaları akademik sahalarının işlevsel kabiliyetlerini, kavramsal olarak eklemlenmeyi amaçlıyor. Çalışmada, uluslararası ilişkilerdeki liberal kuramın uygulanabilir araçlarını sunan, "Dış Siyaset Çemberi" (DSC) adlı kavramsal bir model tanıtılıyor. BSC' nin uygulamadaki etkinliği, dünya ve Türkiye örnekleri üzerinde inceleniyor

Uluslararası ilişkiler barış konusuna nasıl yaklaşmaktadır? Reşat Bayer çalışmasına bu temel soru ile başlıyor ve barışı sadece savaşın olmadığı durum olarak tanımlamanın sorunlu bir yaklaşım olacağından yola çıkarak, barış kavramını daha katmanlı ve karmaşık bir olgu olarak ele alıyor. Barışın seviyeleri ve ihtilafların çözümü (başka deyimle uyumsuzluk çözümü) arasındaki ilişki Bayer'in odaklandığı bir diğer konu. Bu makalede, Türkiye'deki barış tartışmaları Türk Dış Politikaları bağlamında ele alınıyor.

Doğa Ulaş Eralp, uluslararası müdahalelerde meşruiyet kavramını ele alıyor ve bu kavramın çoğunlukla mekanik hukuki çerçevede tartışıldığına dikkat çekip, meseleyi yalnızca hukuk zeminine hapsedmenin uluslararası müdahalelerdeki insan boyutunu gözden kaçırdığı noktasına vurgu yapıyor. Siyasi meşruiyet kavramının, yeni boyutlarının benimsenmesi fikrini ön plana çıkaran bu çalışma, üç temel önerme kullanarak uluslararası müdahalelerde meşruiyetin oluşumunu inceliyor.

7 Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü çalışma alanının diğer ön kabulleri için bu kitapta bkz. Beriker s.23.

Serdar Güner Uyuşmazlıkların oyun kuramsal modellenmesine bir örnek sunmakta ve İran ve ABD arasındaki nükleer çalışmalar anlaşmazlığını incelemektedir. Güner'in de belirttiği gibi "Bir anlaşmazlığın oyun kuramsal modellenmesi, gözlemlenen ama oyun kuramsal anlamı olmayan öğelerin elenip o anlaşmazlığa has stratejik bağımlılık öğelerinin ortaya çıkarılmasıdır." (s..) Bir başka deyişle "işin özüne" basit varsayımlarla inerek tarafların etkileşimleri konusunda sistematik açıklama getirmektir. Sistematik açıklamaların yoksunluğunda, sosyal olguları anlamlandırmak ve siyasi kararlar verebilmek büyük ölçüde işi şansa bırakmak demektir.

Esra Çuhadar-Gürkaynak, çatışma ortamlarında üçüncü tarafların uzlaştırma amaçlı müdahalelerini inceliyor ve farklı paralel diplomasi uygulamaları arasındaki farkları ve benzerlikleri tartışıp, bir sınıflandırma şeması sunuyor. Kuram ve uygulama arasındaki ilişkiye ve barış çalışmalarında "değerlendirme" sorunsalının önemine vurgu yapan bu çalışma, üçüncü tarafların müdahil olma örneklerini, bu tür girişimlerin dünyadaki ve Türkiye'deki uygulamalara yer vererek tartışıyor.

Ayşe Betül Çelik ise çalışmasında etnik çatışmaların süreçlerini ve sonrasında ortaya çıkan ve çözülmesi gereken sorunları irdeleyerek, bu sorunların çözümünde siyaset bilimi ve uyuşmazlık çözümü bilim dallarının önerdiği çözüm yöntemlerini ve siyasi yapıları tartışıyor. Bu tartışmadaki amaç, etnik çatışmaların kaynağı ve sürecinde siyaset bilimine önerilen çözüm mekanizmaları ile, uyuşmazlık çözümü literatürünün konuya getirdiği yeni açılım ve yaklaşımların konuşturulması, birbirlerini tamamlayan yaklaşımların belirlenmesi olarak özetlenebilir. Bu çerçevede, Ayşe Betül Çelik, Türkiye'deki Kürt meselesini örnek konu olarak inceliyor.

Kitabın sonunda, bütün yazarların katkıları ile oluşturulmuş, bir terimler sözlükçesi bulunmaktadır. Bu sözlükçeyi oluşturmaktaki amacımız ağırlıklı olarak İngilizce olan "Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü" terminolojisinin yerleşmiş Türkçe karşılıklarının henüz olmamasıdır. Bu dizinin, kitabın okurlarına ve bundan sonra bu alanda Türkçe katkıda bulunmak isteyen diğer araştırmacılara yardımcı olacağını

umuyoruz. Katkıda bulunan öğretim üyeleri Sabancı Üniversitesi'nde yaptıkları bir atölye çalışmasında, katılımcı bir süreçle, kitabın içeriği ve formatı konusunda fikir birliğine varmışlar, kitabın hedef kitlesini akademik çevreler ve toplumsal uzlaşma uygulaması ile ilgilenen bütün siyasi oyuncular olarak öngörmüşlerdir.

Bu kitabın gerçekleşmesinde değerli meslektaşlarımla işbirliği ve entelektüel hevesi en önemli itici güç olmuştur. Projede yer aldıkları ve katkıları için kendilerine çok teşekkür ederim. Kitabın basımı ile ilgili Hasan Bülent Kahraman, çalışmanın başından beri bizlere destek oldu, yol gösterdi. Murat Germen'in kapak için sunduğu görsel seçenekler hem içimizi açtılar hem de "galiba işin sonuna geldik" hissini verip sevindirdiler. Projeye "gönüllü" olarak asistanlık yapan Sabancı Üniversitesi, Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü Lisansüstü Programı mezunlarından Onur Tanay, Arzum Kopça ve Egemen Özalp projenin değişik aşamalarında bizlerden desteklerini esirgemediler. Göksun Yazıcı titizlikle son okumaları yaptı. Katkısı geçen herkese içten teşekkürler. Çalışmayı sahiplenen sevgili Fahri Aral'a ayrıca teşekkürlerimi sunmak isterim.

NİMET BERİKER
İstanbul, Kasım 2008